

MARKOVITS GYÖRGYI

Magyar haladó sajtó francia földön

„L'encre des écrivains, ce n'est hélas! que mélangée avec le sang et les larmes qu'elle prend une valeur d'immortalité” — „Az írók tintájából, sajnos! csak akkor terem halhatatlan érték, ha az vérrel s könnyekkel vegyül.” — olvassuk a Père Lachaise-temetőben, Marcel WILLARD sírján e sorokat, az ellenállás mártírjainak sűrű csoportjában, ahol több nemzet hős fiai pihennek együtt. Közöttük magyarok is.

Magyar kommunisták és pártönkízüliek, diákok és újságírók, munkások és mérnökök, nők és férfiak százai vettek részt befogadó hazájuk, Franciaország népének harcában a két világháború közötti időszakban, és a Résistance történetébe is örökre beírták nevüket. „Ellenségünk egy és ugyanaz: a fasizmus. Ellene, Hitler uralmi törekvései ellen, a barna emberevő gigantikus étvágya ellen összefogunk Franciaország népével” — írta a párizsi *Szabad Szó* 1939 augusztusi különszáma. A felhívást a magyar önkéntesek tömeges jelentkezése követte. Számuk, a különböző források alapján, mintegy háromezerre tehető.¹

A fegyveres ellenállást megelőzte és szervelesen kiegészítette a szellemi ellenállás, ennek gyökerei pedig évtizedekkel nyúlnak vissza.

„... vannak idők, amikor bizonyos haladó, forradalmi és szabadság-
eszmék »otthonmaradását« csak azzal lehet biztosítani, hogy ezeknek az esz-
méknek egynémely képviselője »elmenekül« és a szabad külföldön mondja meg
azt a teljes és egész igazságot, amit otthon egyidőre nem lehet
kimondani. Minden emigrációnak ebben áll az erkölcsi és politikai létjogosult-
sága... Az otthonmaradás egymagában nem erény, az emigrálás egymagában
nem bűn...” — írta RÉVAI József a párizsi *Üzenetben*,² „Otthonmaradás
és dezertálás” című cikkében. E megállapítás azonban már jóval korábban
aktuálissá vált: a Tanácsköztársaság leverése után sok baloldali magyar
értelmiségi kényszerült elhagyni az ellenforradalmi Magyarországot.

A két világháború közötti franciaországi magyar szellemi ellenállás történetét vizsgálva a hivatásos forradalmárok mellett a baloldali írók, publicisták és művészek gazdag névsorát találjuk: KÁROLYI Mihály, BÖLÖNI György, GÁBOR Andor, ILLYÉS Gyula, ARANYOSI Pál, GEREBLYÉS László, FORGÁCS Antal, GARA László, FÖLDES László, KARIKÁS Frigyes, KOMJÁT Aladár, MURÁNYI-KOVÁCS Endre, PALOTÁS Imre, SÁRLÓ Sándor, TAMÁS Aladár, BAJOMI LÁZÁR Endre; a művészek közül PÓR Bertalan, VÉRTES Marcel, VÁLI Zoltán; a mozgalmi- és íróasszonyok, mint BÖLÖNI Györgyné — írói

¹ BAJOMI LÁZÁR Endre: *Hongrois de la Résistance*. Paris (1946), Ed. Bateau Ivre.

² *Üzenet* (Párizs) 1939. 4. szám.

nevén KÉMERI Sándor —, M. ABONYI Arany, KOMJÁT Irén, LIGETI Vilma, ARANYOSSI Magda; a zenetudós, a Nemzetközi Brigád indulójának szerzője: ARMA Pál. JÓZSEF Attila is megfordult Párizsban.

Az Emberi Jogokat Védő Magyar Liga 1926 tavaszán a francia alkotmány 35. paragrafusát fogadta el alapelvéül: „Midőn a kormány nem tiszteli a nép jogait, a nép s a nép minden egyes alkotó eleme jogot nyer a lázadásra, sőt ez legszentebb kötelessége.” A Liga elnöke, KÁROLYI Mihály, a Magyarországi Szociáldemokrata Párthoz intézett röplapon a köztársaságért és a radikális földreformért folytatandó harcra hív fel.³

Ez időtől kezdve a franciaországi magyar értelmiségi emigráció szinte az egész korszak minden fontos hazai és nemzetközi eseményére érzékeny műszerként reagál.

A huszas évek közepe táján a magyar emigránsok rendszeresen tartottak kulturális előadásokat. A középpontban álló téma ezekben az években a forradalom, az 1919-es Tanácsköztársaság emléke. Erről szól a *Hét év után* című színdarab. Ugyancsak 1919 emlékének szentelte *Margit-körúti fogházban* című egyfelvonásos darabját az akkor Párizsban élő ILLYÉS Gyula. A darabot KAPOSÍ Bálint álneven írta — ezt az álnevet használta ezidőben Párizsban publikált több versénél is —, s a Vörös Segély ünnepélyén, a Bellevilloise-teremben adták elő 1926-ban. „... a Margit-körúti fogházban címmel valóban írtunk néhányan színdarabot. Ha jól emlékszem, ezt én is rendeztem. Írtunk szatirikus játékokat is; ezek voltak a legjobbak. Mi magunk játszottuk őket” — így emlékszik vissza több mint négy évtized után ILLYÉS Gyula. ACZÉL Pál LEBEGYINSZKIJ *Egy hét* című regényéből írt színdarabot; KARIKÁS Frigyes két darabját is előadták.

A munkásmozgalom kulturális tevékenysége gyorsan reagált a náci fasizmus fellépésére is. Ezt jelezte *A lipcsei per* című színdarab. A spanyol polgárháború, a köztársasági harcosok melletti szenvedélyes kiállás jelzői voltak 1936-tól kezdve az úgynevezett „spanyol” estek.

A kor minden égető kérdése szerepelt a franciaországi Magyar Fiatalok Szövetségének gazdag tevékenységében, amiről sok gép- és kéziratban fennmaradt jelenet, színdarab, vers és szavalókórus, több műsorterv és jegyzőkönyv tanúskodik. E régi dokumentumokban a szerző nélküli, vagy ismeretlen színdarabírók és költők mellett sűrűn találjuk PETŐFI, ADY, MÓRICZ Zsigmond, ILLYÉS Gyula és Bertolt BRECHT nevét.⁴

A mozgalom által szervezett kulturális előadásokon 1000–1500 ember is összejött. SÁRLÓ Sándor indította az úgynevezett „kézubbonyos mozgalmat”, szavalókórusokat írt és tanított be. PÓR Tibor néven írta a „Lenin kopogtat a műhelyablakon” című verset, melyet többször nagy sikerrel adtak elő.⁵

A magyar emigráció szinte kezdettől fogva kapcsolatban állt a francia kommunista párttal és a baloldali francia vezető értelmiségekkel. A már említett *Hét év után* című színdarab 1926-os előadásán Marcel CACHIN, az *Humanité* főszerkesztője tartotta az emlékbeszédet; a Francia Barát Magyarok Egyesületének Villon-csoportja által a francia forradalom tiszteletére rendezett magyar emlékünnepeken Aurélien SAUVAGEOT tartott előadást.

³ (PI Arch. A Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységével kapcsolatos iratok gyűjteménye. Fond 677. 7. csop. 4. o. e. (b))

⁴ PI Arch. „Franciaországi Kultúrfront”. B. N. sz. 340/1961. 1935–1938.

⁵ ARANYOSSI Magda szóbeli közlése 1967. nov. 22.

Két évtized során — 1923 és 1944 között — a franciaországi magyar emigráció mintegy ötven periodikát hozott létre, szüntelen harcban a francia rendőrséggel és az ellenforradalmi Magyarország hivatalos külképviseleti szerveivel. Tevékenysége kiemelkedővé vált a náci megszállás, s az egyre jobban kibontakozó és országossá váló nemzeti Ellenállás időszakában. Ekkor mintegy tizenöt illegális magyar nyelvű illetve magyarok által szerkesztett idegen nyelvű lapot hívtak életre. Emellett a magyar ellenállási csoportok a különböző — magyar, francia, német — nyelvű plakátok és röplapok százait készítették, és terjesztették.

A sajtó tematikája a kulturális rendezvények szellemének megfelelően a korszak legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdéseit fogta össze. Különösen vonatkozik ez a megállapítás a francia párttal szorosan együttműködő magyar pártlapra, a *Párisi Munkásra*, melynek első száma 1924. július 15-én jelent meg — a lap költségeit gyűjtés útján az olvasók fedezték —, utolsó száma pedig 1939. augusztus 6-án, *Szabad Szó* címen. A két dátum között eltelt tizenöt esztendő során a párt lapjának tizenhárom alkalommal kellett címet változtatnia, tehát összesen tizennégy címváltozata ismeretes. Ezek a következők: *Párisi Munkás*, *Új Harcos*, *Fáklya*, *Szikra*, *Osztályharc*, *Riadó*, *Munkás Újság*, *Előre*, *Munkásfront*, *Proletár*, *Munkáselet*, *Munkásszemle*, *Új Igazság*, *Szabad Szó*.

A lap, mely a franciaországi emigráció leghosszabb életű periodikumá, illetve az egyetlen, mely huzamos ideig képes volt fennmaradni, az emigráns forradalmi munkások magyar hivatalos sajtóorgánuma volt: a francia kommunista párt idegen nyelvű csoportja keretében működő magyar pártszervezet adta ki.

A *Párisi Munkás* első száma *Üzenet a magyar munkásságnak* című vezércikkében meghatározza programját; szervezkedésre és szoros együttműködésre szólítja a franciaországi magyar emigránsokat. „Mikor először szólalunk meg egy külföldi magyar orgánum hasábjain, a mi lapunkban mindenekelőtt testvéri üdvözetünket küldjük a kiülőzötteknek, a megalázottaknak, a nyomorgóknak, a munkában velünk együtt küzdő és szenvedő összes bajtársainknak! . . . Folytatnunk kell a küzdelmet azzal a bajtársi áldozatkészséggel, mely egyedül méltó a magyar szervezett munkásság szakszervezeti és politikai neveléséhez és forradalmi hagyományaihoz . . .”

Már e néhány sorból is érthető, hogy a francia hatóságok, a rendőrség és a csendőrség nem csak a francia, hanem természetesen a magyar mozgalmi lapokat is számontartotta, figyelte azok szerkesztőit, munkatársait. Hasonlóképpen jártak el a hivatalos magyar szervek. A magyar királyi követség is több hivatalos akciót kezdeményezett a pártlap ellen, felhasználva a diplomáciai kapcsolat adta lehetőségeket. Így a lap sokszor az elkobzás vagy a végleges betiltás sorsára jutott. Ezt próbálták kijátszani a gyakori címváltoztatással. A lap folyamatosságát szellemesen oldotta meg a szerkesztés: folytatásokban közölte *Zalka Máté Mese az örökbékéről* című regényét.

A legfontosabb témák, melyekkel a pártlap foglalkozott másfél évtizeden át, a következők voltak: a forradalmi gondolat ébrentartása és gazdagítása, a francia forradalom hagyományainak ápolása, a magyar Tanácsköztársaság emlékének őrzése, a népfrontszellem kialakítására való törekvés a fasizmus elleni nemzetközi összefogás megvalósításáért. A lap állandó kontaktusban volt a munkásosztállyal, mind a befogadó hazában, mindpedig a régiben, ismerte problémáit, s próbált azokra reagálni. S bár az ismert körülmények

Megjelenik kéthetenként Kiadja a C. G. T. U. korelékébe tartozó Szakmaközi Bizottság

Üzenet a magyar munkásságnak!

Idősebb és fiatalabb, hogy megmaradjon a magyar munkásság... A magyar politikai helyzet... Készen állunk egy korszakra...

Sokan mondták hazánk... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia bourszódzia új jelszó-politikája

A francia bourszódzia új jelszó-politikája... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A C. G. T. U. korelékébe tartozó Magyar Szakmaközi Bizottság

A Párisi Munkás... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

Egy magyar bányász halálos balesete

Bányász munkásságunk... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

Polgári és proletár... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

1930 magyar munkás választás... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

1930 magyar munkás választás... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság... A francia munkásság...

között ez nem volt könnyű, sikerült fenntartania a kapcsolatot a hazai baloldallal. Több esetben frissen reagált a hazai problémákra, így például a *Márciusi Front* perének idején és általában a népi írók kérdésében, a szociográfiai irodalom kibontakozása és üldöztetése időszakában. Érdeme volt, hogy a szépirodalomnak is igyekezett kellő helyet biztosítani. Helyet kaptak a lapban a legjelentősebb világirodalmi alkotások, más forradalmi lapokból átvették a világ más tájaira menekült írók új műveit; az új szovjet irodalom legjobb darabjaiból igyekeztek minél többet közölni. Jó fordítások jelentek meg a lapban, és általában igen jól válogatták ki az ismertetendő könyveket.

Közismert tény, hogy a franciaországi magyar pártsajtó sem volt, nem lehetett mentes a kommunista pártok más sajtóorgánumainak bizonyos fogyatékosaitól és korlátaitól. De megállapítható, különösen a harmincas évek közepe után a széleskörű, sokoldalú tájékozódás és tájékoztatás szándéka. Ezt a szándékot tanúsítja a *Szabad Szó* 1937. és 1938. évi gazdag, változatos tartalma. Az 1937-es évfolyamban szerepel például ILLYÉS Gyula *Petőfi*-jének egy részlete, GERGELY Sándor: *Hősök* című elbeszélése, MADZSAR József, RÉVAI József, BALOGH Edgár egy-egy cikke. A lapban közölt versek szerzői között a következőket látjuk: FORBÁTH Imre, KOMJÁT Aladár, MADARÁSZ Emil — a spanyol ciklusból —, PERNEKI Mihály, BARTA Sándor, SINKÓ Ervin, VÁRNAI Zseni. Folytatásokban közölte a lap BAJOMI LÁZÁR Endre *Szabad levegő* című regényét, DAVID Ferenc álnéven; CSERESNYÉS Sándor megrázó riportjait a spanyol polgárháborúról. A gyors reagálás példája volt a bírói úton betiltott *Rend a romokban* című ILLYÉS-kötetről közölt szép ismertetés, vagy a FÉJA-per elleni tiltakozás.

Hasonlóan értékes anyagot tartalmaz az 1938-as évfolyam. A fő tendencia: leleplezni a hitlerizmust s annak magyar famulusait, a nyilasokat; szót emelni a faji törvények, a magyarországi zsidótörvény ellen; bizonyítani a Márciusi Front igazát. Az előző évfolyam szerzőit megtaláljuk ebben az évfolyamban is, rajtuk kívül nívós cikkeket közöl a lap ALPÁRI Gyula, BÖLÖNI György, MADZSAR József tollából, RADNÓTI Miklóstól pedig a *Háborús naplót* olvashatjuk.

Számtalan dokumentum tanúskodik arról, hogy a párt lapja állandó üldöztetésnek volt kitéve.

1931-ben jelent meg Párizsban a *Szikra* zsebnaptára. A *Párizsi Munkástól a Szikráig* című cikkében így ír erről a kérdéstről:

„Ha az igaz, mint ahogy igaz, hogy a forradalmi sajtónak nagy szerepe van a forradalmi, osztályharcos munkásmozgalomban, annak szervezeti kiépítésében, megalapozásában és irányításában, akkor ez az igazság számszerűsítéssel áll a franciaországi magyarnyelvű forradalmi mozgalomra. Ha történelmi szemüvegen keresztül vizsgáljuk a franciaországi magyarnyelvű forradalmi mozgalmat, akkor meg kell állapítani, hogy annak megindításában, fejlődésében, ideológiai és szervezeti megalapozásában és irányításában forradalmi sajtónak óriási szerepe volt és van... A gyermekcipőben járó magyarnyelvű forradalmi mozgalom vezetői 1924 márciusában vetették fel első ízben egy forradalmi lap kiadásának az eszméjét. Ugyancsak márciusban a szakszervezeti ösztönzésre egy háromtagú bizottságot választott a lap előkészítésére. Ez a bizottság érintkezésbe lépett a C. G. T. U. idegen irodájával, amely a lap megteremtésére 800 frankot szavazott meg, kétszeri részletben. Ez természetesen igen csekély összeg volt, és nem maradt más hátra, mint a Párizsban dolgozó magyar munkások áldozatkészségére appellálni. A Szakmaközi Bizottság ilyen előzmények után határozta el, hogy 10 frankos részjegyeket fog kibocsátani, hogy így a sajtóalapot megteremthesse. A részjegyek hihetetlen gyorsan kelttek el és a különböző szakmák munkásai még ezenkívül 3—4 órai, sőt egynapi bérüket adták le a sajtóalapra. A párttagok ezen áldozatokon kívül pedig kötelezték magukat, hogy 5 lapot fognak átvenni s azt igyekeznek majd eladni... A P. M. első száma

bombaként hatott a mozgalomra . . . A kormány minden acsarkodása csak megedzi, csak megerősíti, csak megnöveszti, kiterjeszti a munkáslevelezők gárdáját, mely százakat számol, olvasói taborát, mely ezekre emelkedik. Rendszeresen harcol a francia és magyar munkások forradalmi egységfrontjának a megvalósításáért, a munkásosztály mindennapi követeléseierért, és az imperialista háború ellen; a szociálfasizmus ellen és a Szovjetunió megvédéséért. Fenntartás nélkül támogatja a magyar proletariátus és élcapatának, a K. M. P.-nek a harcát a magyar fasizmus ellen. A P. M. állandó fejlődése és mozgalmunk növekedése, ezeknek megemalkuvó osztályharcos politikája a követség és a rendőrség szemében nagy szálka volt. Ennek tulajdonítható, hogy a rendőrség, azaz a belügyminisztérium a 4 évig bátran harcoló P. M.-t betiltotta . . . helyét minden zökkenés nélkül az Új Harcos foglalta el, mely a forradalom vörös lobogóját épp oly magasra tartva vitte a harcot tovább, mint elődje, a P. M. Rövid idő múlva az Új Harcos is a P. M. sorsára jutott. Szervezeteink erre a második betiltásra azzal feleltek, hogy megjelentették a Fáklyát, nem 4, hanem 8 oldalon! Ez volt a válaszuk a represszióra. A Fáklya betiltása után pedig megjelenik ugyancsak 8 oldalon a Szikra, mely minden terror és represszió dacára bátran és jokozottabb mértékben viszi a harcot a represszió és a terror ellen . . . forradalmi sajtónk él és erősebb mint valaha! A Szikra 3200 példányban fogj el és legalább 6000 magyar munkás olvassa . . .”

A franciaországi magyar pártlap hazai „fogadtatásáról” két érdekes dokumentumot őriz a Fővárosi Levéltár:

2394/Pol Bp. 1931. jún. 10.

1931.

Tárgy: „Osztályharc” c. kommunista lap első száma. 1 db. mell.

A párisi m.kir. követség jelentí, hogy a „Szikra” című kommunista hetilap megszűnven, miként az előrelátható volt, a kommunista párt hetilapját új néven továbbra is megjelenteti. A „Párisi Munkás”, az Új Harcos”, a „Fáklya” és a „Szikra” után immár ötödik néven jelenik meg a kommunisták hetilapja.

A magát „Osztályharc”-nak nevező hetilap különben, miként az eddig is történt, tisztán csak a címet változtatta meg, egyébként minden tekintetben azonos a „Szikrá”-val.

A párisi m. kir. követség alkalomadtán ezen újabb címen megjelenő lap betiltása iránt is el fog járni.

Az „Osztályharc” című kommunista lap első számát csatoltam.

Megkapja a m. kir. Belügyminiszter Úr és a m. kir. Igazságügyminiszter Úr.

Nagyméltóságú M. Kir. Belügyminiszter Úrnak

A miniszter rendeletéből:

A p o r
követségi tanácsos⁶

Hasonlóan érdekes egy másik bizalmas irat, melyből megtudjuk, hogy Apor követségi tanácsos 1931. október. 9-én megküldte a magyar belügyminiszternek a *Riadó* három számát, megállapítva, hogy a lap a párisi rendőrfőkapitányság által 1931. augusztus 24-én betiltott *Osztályharc* utódja. A belügyminiszter átiratára H L A T K Y miniszteri osztálytanácsos, a sajtóosztály vezetője lakonikus rövidséggel válaszol. „ . . . a »Riadó« c. lapnak, amelynek közleményeiből megállapítható, hogy a párisi magyar kommunisták lapja, közérdekből való kitiltását szükségesnek tartom.” 1931. október 31. November 16-i keltezéssel pedig felszólítást kap a kereskedelemügyi miniszter: vonja meg a laptól a postai szállítás jogát, s zárja ki azt a vasúti és a hajózási forgalomból.⁷

A párisi magyar követség tehát „kellő figyelmet és éberséget” tanúsított a párt sajtója iránt. De a pártsajtó sem maradt adós. Egy érdekes dokumentum

⁶ FL Főügy. Ir. B. M. 1931. VII. res. 3. tét. 5532. 1931. jún. 16.

⁷ F. L. B. M. 1931. res. 3. tét. 7791 — 145—150. f.

tanúsítja, mint sikerült egy ízben viszonzoznia ezt a figyelmet. 1932-től kezdve jelent a *Március 8.*, „a forradalmi nőmunkásság lapja”, a *Munkásélet* majd a *Munkásszemle* melléklete, előbb nyomtatott, később pedig sokszorosított formában. A cím elárulja, hogy a nők nemzetközi harci napjának nevét viselő lap a párt álláspontját vallja, amit alátámaszt az egyik megőrzött példány címlapján olvasható Clara ZETKIN-idézet: „A munkásosztály nem szabadulhat fel mindaddig, amíg az emberiség fele, a nők, elnyomatásban és jogaiktól megfosztottan élnek.” A *Március 8.* 1935. januári száma azonban nem közönséges papíron látott napvilágot, hanem olyan papíron sokszorosították, melynek nyilván nem a forradalmi sajtó szolgálása volt eredeti rendeltetése: a párizsi magyar követség levélpapírján.

A *Március 8.* című lapot — míg az nyomtatásban jelent meg — ARANYOSSI Magda szerkesztette, sőt, megtanulta a szedést is és közösen szedték a lapot Madame OBERSON, francia gépszédőnővel együtt. A kis nyomda a 17. rue des Clois alatt működött, ahol a tulajdonostól kezdve a munkásokig mindenki szimpatizáns volt, kivétel nélkül CACHIN-re szavaztak. ARANYOSSI Magda szerkesztette, szedte és tördelte a lapot 700 példányban, sokszor az éjszakai órákban, társadalmi munkában. Az előállítás így nem került sokba, csak a papírt kellett megfizetni a nyomdának, s aztán kihordani Párizs legkülönbözőbb részeire.

Később, amikor a párt úgy határozott, hogy ARANYOSSI Magda a francia kommunista pártban dolgozzék, a *Március 8* szerkesztését mások vették át (nevekre már nem emlékszik) és ettől kezdve a lap sokszorosított formában jelent meg. Ő pedig a francia nőlap, a *Femmes* szerkesztését vette át, mely „Az imperialista háború és a fasizmus ellen” elnevezésű mozgalom sajtóorgánuma volt.⁸

A budapesti királyi büntetőtörvényszék is gondosan figyelemmel kísérte a párizsi magyar emigráns sajtót. Kitiltották és elkobozták a *Párisi Munkás* sok számát, és összes utódait megsemmisítésre ítélték. A legtöbbet azonban a *Szabad Szó*-val foglalkoztak, 1935 és 1939 között, amíg csak a lap megjelent, szinte minden számát külön bünyügyi eljárás alá vonták. Érthető ez, hiszen Magyarországon általában fokozódott ezekben az években a sajtóra és az irodalomra nehezedő nyomás, egészen a teljes cenzúráig. Igen sok aktát őriz a Párttörténeti Intézet a lap különböző számaival kapcsolatban. „Gyorsított eljárás”, „Különbíróság!”, „Elkobzás. Azonnal” felirattal ellátott iratokat találunk a budapesti királyi büntetőtörvényszék pecsétjével ellátva. Az egyik különbírósági ítélet néhány sorát idézzük: „... Magyarországot úgy tünteti fel, hogy ott az egyéni szabadság legerősebb elnyomása, az uralkodó politikai irányzattal ellentétes politikai felfogást vallók vad üldözése, elnyomatás és nyomor van... olyan valótlan tényállításokat tartalmaz, melyek az olvasóban a magyar állam megbecsülését csorbítani és hitelét sérteni alkalmasak...⁹

A párt sajtója másfél évtizeden át élt és hatott, magához vonzotta a magyar szóra és útmutatásra váró emigránsok tömegeit. Szerkesztői, munkatársi gárdája egyre jobban kiszélesedett, különösen az utolsó években, mikor a szerkesztésbe már pártonkívüli baloldali írókat is bevont, s harcolt a népfrontpolitika megvalósításáért. Mellette azonban létrejöttek a különböző időszakok-

⁸ Beszélgetés ARANYOSSI Magda elvtársnővel 1967. november 22-én.

⁹ PI Arch. Btszk 3145 — 1937. M 41225—41228

ban más fontos, antifasiszta, a korabeli Magyarország társadalmi-politikai berendezkedését, antihumanista, fertőzött ideológiájú szellemét elítélő, s az ellen harcolni kívánó lapok. Ezek a lapok természetesen mind rövidebb életűek voltak, mint a párt lapja, közülük több olyan, melyekből csak egy, vagy egynéhány szám jelent meg összesen, mégis értékes kordokumentumok, s összességükben teljesebbé, színesebbé teszik a franciaországi magyar emigráns sajtóról kialakítandó képet.

A legkorábbi párizsi hungarika-periodika, tárgyalt korszakunkban, eddigi ismereteink szerint — mely a *Párisi Munkást* is megelőzte időben — a HALMI József szerkesztette *Párisi Újság*. 1923. december 9-én indult, fejlécén „directeur”-ként Claude FARRÈRE szerepel. Az első évfolyam első számának francia és magyar nyelvű vezércikkéből néhány sort idézünk: „Nem felejtjük el, hogy Páris tulajdonképpen a francia forradalom városa, példa és tanítás nekünk, minden függetlenségéért és felszabadulásáért küzdő népnek . . . ha az Ismeretlen Katona sírja, az Örök Tűz előtt vezet el utunk: meghatottan vesszük le kalapunkat a halottak előtt, akik nem csak *egy* hazáért, hanem az egész emberiségért estek el!” A lap szerkesztésében résztvett BENAMY Sándor, aki jól emlékszik a lap születésének körülményeire.¹⁰ A *Bécsi Magyar Újság* megszűnése után több emigráns újságíró új megnyilatkozási fórumot keresett. Párisba mentek, hogy ott új magyar lapot indítsanak. HALMI József — a *Fekete könyv Kecskemétről* című, a fehérterrort élesen leleplező könyv szerzője, a kitűnő publicista — lett a *Párisi Újság* főszerkesztője. Hogy a francia hatóságok előtt „fedezve” legyenek, a magyarokat kedvelő konzervatív francia író, Claude FARRÈRE-t kérték fel védnökül. Ez azonban csalóka reménynek bizonyult. A bethleni frankkölcsönnel kapcsolatban ugyanis a lap éles fogalmazásban, magyar és francia nyelvű cikkben tiltakozott, s FARRÈRE, olvasván „saját lapjában” a tiltakozást, megjedt és gyorsan visszavonta „directeur”-ségét. Így a különben igen érdekesnek ígérkező újságból összesen két szám látott napvilágot. A *Párisi Újság* közölte VILLON *Hol van már a tavalyi hó* című versének első magyar fordítását ILLYÉS Gyula tollából, HAJNAL László fiatal költő, aki később munkaszolgálatosként pusztult el, DÉRY Tiborral csinált riportot az új magyar lap számára. A *Párisi Újság* plakátjait VÉRTES Marcel rajzolta.

Még rövidebb életű volt utóda, a *Párisi Futár*. Ben Ami álnéven a fiatal, lelkes BENAMY Sándor hívta életre. 1924. február 10-én jelent meg első és egyetlen száma azzal a reménnyel, hogy „megjelenik minden vasárnap”. „Még ki sem hült nagytestű lapunk, már világrahoztam kölykét, a Párisi Futárt. Ez sokkal kisebb alakú volt, téglá formájú, messziről nem látszott többnek egy nagyobb számolócédulánál. Teljesen egyedül írtam. Benne feküdt aranyórá, amelyre egy nagyon tisztességes lengyel fogorvos, dr. Warsavszky adott pénzt atyai fejszóválás közben . . . A directeurt, miután egyszer már megégettük a szánkat, ezúttal mellőztem, csupán francia állampolgárságú felelős szerkesztőt, gérant-t hajszoltam fel valahol, mert ez kötelező volt . . .”¹¹

A huszas évek érdekes sajtóorgánuma a párizsi emigrációban a *Köz-társaság*. 1925. május 1-én jelent meg első száma, a lapra második évfolyamot írtak, első évfolyamként a budapesti, 1919-es Köztársaságot tüntették fel,

¹⁰ BENAMY Sándor szíves közlése 1967. május 4.

¹¹ BENAMY Sándor: *Kis pénzzel nagy utakon*. Budapest 1961. Táncsics Könyvkiadó. Útikalandok 25. 99. l.

kifejezést adva a szellem folytonosságának. Hetenként jelent meg, a főszerkesztő VEÉR Imre — aki később teljesen eltávolodott a baloldaltól —, a szerkesztő DUGOVICH Viktor volt, s irányát a lapvezér KÁROLYI Mihály egyénisége szabta meg. A magyar hatóságok — mint valamennyi emigráns laptól — a Köztársaságtól is megvonták a postai szállítás jogát.

Ugyancsak figyelemreméltó az 1930-ban indult és még 1940-ben is létező *Párisi Hírlap*, a franciaországi magyarság hetilapja. Éles antifasiszta jellegét végig megtartotta, bár a szerkesztők több ízben váltották egymást. 1932-ben néhány hónapon át BÖLÖNI György vette át a szerkesztést, ekkor a lap színvonala ugrásszerűen emelkedett. Mind a munkatársi gárda — ANDERSEN György, BARTA Lajos, DÁNIEL Béla, GYOMAI Imre, KÖRÖSI László, ABONYI Arany, SZILÁGYI András —, mindpedig a cikkek tematikája és fel fogása igazolja ezt. DÁNIEL Béla *Hitler Párisban* című cikke 1931. végén már éles előrelátásról tanúskodik, 1932 márciusában BGY aláírással valószínűleg maga a szerkesztő írt szép cikket *Írók a viharban* címmel az elkötelezett irodalomról. Áprilisban már lekerül BÖLÖNI neve a lapról, de az antifasiszta jelleg megmarad. Tovább közlik folytatásokban GYOMAI Imre *Haláltábor* című regényét, KÁROLYI Mihályné *Mit láttam Moszkvában* címmel írt cikket. 1936-ban a lap állást foglalt a spanyol szabadságharcosok mellett, a későbbi években egyre több a náciellenes cikk, de már hangot kap a sztálini politika bírálata is. Mégis, éppen ebből az időből maradt fenn dokumentum a lap kitiltásával kapcsolatban, a *Posta- és Távirtdai Rendeletek Tárának* 1940. évi 19. számában.

Mindössze két szám maradt fenn az 1936-ban, Párizsban indult *Túl a Rácson — Au-delà des Grilles* című lapból, melynek fejléce a következő alcímet viseli: „A meggyőződésükért szenvedő magyar bebörtönzöttek védelmi bizottságának hivatalos közlönye”. Valószínűleg havonta jelent meg. A második szám közli a védelmi bizottság elnökségének névsorát: Romain ROLLAND, KÁROLYI Mihály, BÖLÖNI György, TARR Imre és mások. A márciusi számban három jelentős cikket találunk, KÁROLYI Mihály: *A mai Bastille-okat is meg lehet rohamozni*, BÖLÖNI Györgynek a magyarországi fasizmusról szóló cikke, valamint WILLARD: *Visszaemlékezés börtönéveimre*. A *Két év mérlege* figyelemreméltó statisztikát közöl az 1934—1935. évi magyarországi letartóztatásokról.

A franciaországi Szovjetbarátok XVIII. Szekciójának Magyar Propagandabizottsága is adott ki Párizsban lapot. 1933. januárjában indították *A Szovjetbarátot*, az *Ami des URSS* magyar nyelvű értesítőjét, mely havonként egyszer jelent meg a francia Fernand GRENICZ és a magyar LENGYEL (?) szerkesztésében, sokszorosított formában, illusztrációkkal. A lap célja első sorban — címének megfelelően — a szovjet állam, a szovjet emberek életének ismertetése volt, de az elméleti cikkek sem hiányoztak a lapból. A fennmaradt néhány szám méltó módon őrzi MARX Károly és LENIN egy-egy írását.

Fontos irodalmi kezdeményezés volt a Magyarországon még ma sem igen ismert „kulturszemle”, a párizsi *Horizont*. 1930 és 1934 között összesen 11 száma jelent meg, 1933-ban szünetelt a lap. Egy Magyarországról, 1919 után Franciaországba emigrált kommunista fiatalember, LÖFFLER A. Pál alapította saját kis lakásában, az egyik párizsi munkásnegyed — 19. kerület, 3 rue David d'Angers — hatodik emeletén. Itt volt a szerkesztőség és a nyomda egyaránt, s mindent egyedül csinált az író-szerkesztő LÖFFLER. Nagy érdeme, hogy folyóiratában több olyan tanulmányt, elbeszélést, verset közölt a kül-

földi irodalomból, ami különben, akkor legalább, alig jelent volna meg. A *Horizont* 1934. évi első számában jelent meg először magyar nyelven LENIN: *A munkásosztály irodalma* című tanulmánya, melyet aztán átvettek a francia lapok is. A *Horizont* közölte ugyancsak első ízben magyar nyelven GORKIJ két írását: *Munkások, írjatok!* (1932. 2. szám.) — és *A humanistákhoz* — (1931. 2. szám.) A lap külföldi szerzőinek sorában megtaláljuk BARBUSSE, J. BECHER, GORKIJ, Jean Richard BLOCH, Ernst GLAESER, MAJAKOVSKIJ nevét, a magyar szerzők között KARIKÁS Frigyest, BERDA Józsefet, SZILÁGYI Andrást. A *Horizontot* nemcsak Franciaországban olvasták, hanem a Szovjetunióban, Magyarországon, Csehszlovákiában és Romániában is.¹²

1937-ben indította havonként megjelenő *Nők a Jövőért* című illusztrált lapját „A háború ellen küzdő, békét akaró magyar Nőkomité”. A lap aktív lendülettel kapcsolódott bele a kor haladó mozgalmába, s a nők helyzetével, a gyermekneveléssel és más elméleti-gyakorlati témákkal foglalkozó cikkei mellett minden számában helyt adott a háború és a fasizmus elleni írásoknak, a spanyol szabadságharcosok melletti kiállásnak. A lap munkatársai között megtaláljuk BÖLÖNI Györgynét és KÁROLYI Mihálynét.

1939 tavaszán született meg a franciaországi magyar emigráció legjelentősebb irodalmi lapja, az *Üzenet*, a Párizsi Magyar Írók Körének lapja. TAMÁS Aladár szerkesztésében 1939 márciusától augusztusig összesen hat száma jelent meg, az utolsó kettős, összevont számként. A lap nemcsak Párizsban terjedt, hanem több francia nagyvárosban, és általában mindenütt, ahol magyarok éltek. Olvasták az Egyesült Államokban, Kanadában, Dél-Amerikában is. Magyarországra minden számból 100—120 példány érkezett, A lap minden egyes száma foglalkozott egy-egy előtérben álló fontos elvi kérdéssel, és a hazai elvtársak tudták, hogy az ilyen cikkek mindig a párt álláspontját képviselik. A megjelent számokat szoros egységbe fogta össze a szellemi egységről folytatott vita, továbbá az írói hivatásról szóló cikkek BÖLÖNI György, RÉVAI József, GEREBLYÉS László és mások tollából. A lap tisztán látható profilját, a forradalmi szellem ápolására, és a népront-egység kialakítására irányuló törekvését támasztotta alá a „Hagyományok” rovat. Értékes és bőséges a lap szépirodalmi anyaga. Régi és új, magyar és külföldi írások szerepeltek minden számban. „Azért, hogy a szabad és demokratikus magyar kultúrát terjesszük és harcoljunk szellemi téren a fasizmus támadásai ellen, alapítottuk harcosszellempolitikai folyóiratunkat... Harcolunk és harcolni fogunk mindig a szólás- és gondolatszabadságért, a nagy magyar tömegek szabad és elmélyült kulturájáért és az egyén szabad kifejlődési lehetőségéért. De világosan látjuk azt, hogy a mai korról a történelem döntő fordulójához érkezett, tehát világosan látjuk azt is, hogy nem elégséges nemzeti vonalon harcolni a kultúra védelméért. Ma előtérbe kell helyeznünk a nemzetközi vonalon folytatott harcot!...” — mondotta FÖLDES Ferenc az 1939. májusi nemzetközi konferencián, melyet a béke, demokrácia és a kultúra védelmére Paul LANGUEVIN, a világhírű fizikus és Sir Norman ANGELL béke Nobel-díjas író hívott össze Párizsban. A konferencián 28 ország 600 küldötte vett részt, köztük Leonhard FRANK, Lion FEUCHTWANGER, Heinrich MANN, Upton SINCLAIR, Egon Ervin KISCH — tájékoztat az *Üzenet* utolsó előtti, 1939 júniusi száma. A Londonban tartózkodó KÁROLYI Mihályt meghívták a konferenciára, ahol az elnökség tagjaként mondotta el „Független, demokratikus, szabad

¹² LÖFFLER A. Pál személyes közlése. Párizs 1967. május 18-án

Magyarországért!" című beszédét. „... A hivatalos Magyarország és a politikai élet felületén mutatkozó Magyarország mellett van egy másik Magyarország is. Ez a másik Magyarország, a munkások, a parasztok és az intelligencia Magyarországa ma még alig jut szóhoz a törvényhozásban. Szavát, még ha irodalomban meg is nyilatkozik, a hivatalos tényezők igyekeznek elfojtani. Régis, ez a másik Magyarország jelenti az ország legjobb fejeit, legtehetségesebb, legönzetlenebb, legáldozatkészebb fiait. Ma még el lehet nyomni ennek a tábornak a hangját, de ha Magyarország egyáltalán fenn fog állni a jövőben, ez a jövő az övé lesz, a másik Magyarországé..."¹³

Az *Üzenet* 1939 augusztusában megszűnt. Szeptemberben, a háború kitörésekor a francia párt illegalitásba kényszerült. Az országnak és a fővárosnak a nácik által történt megszállásától kezdve a párt illegális munkája egyre erőteljesebbé vált, és 1940. júliusában a francia párttal való megegyezés alapján megkezdődött az illegális magyar mozgalom szervezése is. S miközben a föld alatt már szervezik az ellenállást, a hivatalos szervek megnyugszanak, úgy vélik, hogy intézkedéseikkel sikerült végleg megbénítaniok a mozgalmat. Erről a nyugalomról tanúskodik a párizsi magyar követség bizalmas átírata.

Gróf Csáky István úrnak, m. kir. külügyminiszter

B u d a p e s t

M. kir. követség 372/biz. 1939, Párizs 1940. jan. 12.

Tárgy: A külföldi kommunista pártszervezetek működése

Névjegyzék felterjesztése

„... megfigyeléseim megbízható helyről származó értesülések szerint a franciaországi magyar kommunista mozgalom az utóbbi időben elvesztette egykori jelentőségét. A mozgalom a legkedvezőbb helyzetben a „népfront” alatt volt... A kommunista párt feloszlását kimondó rendelettel pedig a francia kormány nyíltan hadat üzent a kommunizmusnak... A magyar kommunisták helyzete idegen voltuknál fogva természetesen még sokkal nehezebb... Az ismertebbeket mindjárt a háború első napjaiban letartóztatták és azóta is állandóan internáló táborokba küldetnek azok a kommunisták, illetve a párttal szimpatizálók, akiknek neve a hatóság tudomására jut. Azok a magyar kommunisták pedig, akik a spanyol polgárháborúban résztvettek és annak megszűnte után Franciaországba visszaszöktek, itt internáló táborba kerültek... Franciaországban számottevő magyar kommunista szervezetről nem lehet már beszélni. Az itt még szabadon járó magyar kommunistáknak a kormány rendelkezései által életbeléptetett nehézségek miatt nincsen már módjuk arra, hogy magyarországi elutársaikkal rendszeres kapcsolatot tartsanak fenn...” (Itt az irat megszakad, a névjegyzék pedig nincs mellékelve.)¹⁴

A tények felsorolásában igaza volt a követségnek, következtetéseiben azonban szükségszerűen tévedett. A magyar kommunisták, a szimpatizánsok, s mindazok, akik a fasizmus és a háború ellen voltak, megtalálták a módot az ellenállási mozgalomba való bekapcsolódásra minden előzetes és minden utólagos, megtorló intézkedés ellenére is. Tömegesen jelentkeztek magyar önkéntesek a francia hadseregbe, egymás után hozták létre Párizsban és vidéken az ellenállási csoportokat. A mozgalom egyre nőtt a megszállás első napjaitól kezdve, s végül oda vezetett, hogy 1943 telén a földalatti magyar szervek létrehozták az illegális értelmiségi csoportot, melynek tagjai GEREPLYÉS László, DOBOSSY László és MARSOVSZKY Miklós voltak. 1944 tavaszára sikerült a csoportot odáig fejleszteni, hogy a magyarok szervezeten beolvadtak az illegális francia függetlenségi mozgalomba. Ez nagyjelentőségű lépés volt a franciaországi magyar emigráció életében.

¹³ Új Hang 1939 július

¹⁴ PI Arch. B. M. VII. res. 1940 — 1 — 5674.

„A francia Kommunista Párt illegális sajtója lett az ellenállás szervezője, agitátora, tanítója. Az Humanité 318 száma jelent meg a megszállás éveiben összesen 50 millió példányban. 1940 júliusától 1941 júniusáig a francia kommunisták 2 millió 696 ezer röpiratot adtak ki és terjesztettek. Elvtársak tízezrei naponta kockáztatták életüket, hogy a párt nevében hazájuk szabadságának visszahódítására mozgósítsák a francia népet” — írja KOMJÁT Irén, aki 1940 őszétől dolgozott a francia és magyar illegális pártsajtó számára.¹⁵

A franciaországi illegális magyar sajtó szervezője, PAPP Lajos¹⁶ 1937 nyarán — a Világkiállítás idején viszonylag könnyebb volt a kiutazás — ment ki Párizsba, a magyar párt utasítására. Itt először BÖLÖNI Györggyel vette fel a kapcsolatot, majd rajta keresztül a Londonban élő KÁROLYI Mihállyal. A francia párt mindenben segítségére volt. Már 1940 nyarán megkezdte Párizsban az illegális magyar szervezet kiépítését és az illegális magyar sajtó szervezését. A szervezet megalapításába bevonta WEISS Jánost — a nácik által később kivégzett PETIT JEANT —, MÓD Pétert, és a DUNAVÖLGYI Géza álnéven szereplő HAJDÚ Sándort. Ők négyen alkották a pártvezetőséget. A Saint Cloud-i erdőben tartott illegális konferencián beszélték meg a feladatokat és a konspirációs szabályokat. Ezen a megbeszélésen fentiekben kívül már részt vett HERTCZKA Klári, KÁLATI Bella, FÁY Bori és mások. Ezután megkezdődött a sejtek kiépítése.

A munka kezdetben szűk keretek között folyt, főként a francia kommunista párt röplapjainak éjszakai szórásából, és jelszavak festéséből állt. De napról-napra szélesedett a mozgalom. Bevonták a munkába a fogságból visszakерült embereket, többek között PALOTÁS Imrét, ROSTÁS Istvánt, GEREBLYÉS Lászlót, akik egy-egy lap megindítását illetve az írók és művészek közötti szervező munkát vették kézbe. Egyre több szimpatizáns is csatlakozott.

1943 augusztusában létrejött a *Magyar Függetlenségi Mozgalom* — komoly hatású, erős tömegszervezet, széleskörű szimpatizáns táborral.

Az Ellenállás időszakában a magyar kommunisták és munkatársaik mintegy tizenöt különböző periodikát hoztak létre. Az első egyike volt a *Bulletin d'Information* című, francia nyelvű tájékoztató, mely 1940 nyarán hetenként jelent meg 180–200 példányban. Munkatársai között találjuk a következőket: KOMJÁT Irén és két fia, MÓD Péterné, REISSMANN János, BÖLÖNI György, ÁCS Vilma.

A legjelentősebb és leghosszabb életű illegális lap a Magyar Függetlenségi Mozgalom *Magyar Szemle* című lapja volt. 1943 augusztus 1-én indult és csak a felszabadulás után, 1949-ben szűnt meg. Előbb havonként, majd hetenként jelent meg magyar és francia nyelven. PAPP Lajos és GEREBLYÉS László szerkesztették, sokszorosított formában, 40, majd 100 példányban. A lap írói gárdájában szerepeltek BÖLÖNI György, BÖLÖNI Györgyné, DOBOSSY László, FÖLDES Péter, PALOTÁS Imre. A technikai munkát HERTCZKA Klári, a sokszorosítást Sós Béla végezte. A lap első száma a magyar helyzet részletes elemzését adta, az augusztusinak fő tartalma a harcra való lelkesítés, a decemberi szám pedig már az eredményekről számolhatott be: megállapította, hogy a felhívás sikeres volt. A *Magyar Szemle* 1943 november 1-i számának mottójaként PETŐFI szavai láthatók a fejlécen: „Téged dicsérünk, légy áldva, imádva szabadság! Nélküled élni örök szenny, érted halni örök fény!” A *Nem szabad*

¹⁵ KOMJÁT Irén: *Az idők sodrában*. Budapest 1964. Kossuth Könyvkiadó. 212. 1.

¹⁶ PAPP Lajos visszaemlékezései. Gépirat PAPP Lajos elvtárstól 1967. március 8.

Ce journal a paru illégalement pendant l'occupation → Ez a lap a megszállás alatt illegálisan jelent meg

MAGYAR SZEMLE

II. évfolyam

1944. Augusztus 21

17. szám

Appel au Peuple Hongrois

Après quatre ans d'activité clandestine, sur un sol enfin libéré, nous nous adressons librement à vous Hongrois de France.

Nos premières paroles seront pour rendre hommage à la mémoire des Camarades tombés dans la lutte et pour remercier ceux qui pendant la période clandestine ont maintenu le flambeau de la liberté.

Les idées de liberté et de démocratie pure stimulent les magnifiques soldats des forces alliées qui ont rejeté le joug honteux sous lequel ont été courbés les peuples d'Europe : le fascisme. Une ère nouvelle s'ouvre pour l'Europe. Les rivalités et les discordes suscitées artificiellement ont pris fin. Nous ferons sortir l'entente et la paix de ce bourbier où nous étions jusqu'ici enlisés. Mais paix et harmonie entre les peuples, ne seront possibles que si le cadre des états est modifié, si chaque nation d'Europe reorganise sa vie intérieure sur la base et dans l'esprit de la démocratie. Nous qui en France voyons de près les nobles efforts d'un grand peuple pour réorganiser son présent et préparer son avenir, nous pouvons en tirer un exemple et un stimulant pour transformer les cadres de notre nation en nous inspirant de nos traditions démocratiques et populaires.

L'ordre hongrois d'aujourd'hui est en train de s'effondrer, comme son maître, le Reich Hitlérien. Le jeu des valets nazis, comme auparavant, la duplicité et l'hésitation du Gouvernement Kállay ont placé notre patrie dans une situation très désavantageuse au point de vue international. Aussi notre tâche en est-elle rendue plus difficile. Mais les Hongrois vivant à l'étranger se sont groupés comme un seul homme derrière les différentes organisations du Mouvement de l'Indépendance. A cet élan général nos compatriotes de France ont dignement pris part; aussi notre responsabilité et les devoirs qui nous incombent dans l'avenir sont-ils d'autant plus grands. Les Hongrois de France, par leur nombre et par leurs expériences politiques, sont destinés à être le ferment de la renaissance démocratique de notre pays.

Quels sont les principes dirigeants de notre action ? Nous proposons tout d'abord d'adopter le programme politique du Mouvement de l'Indépendance Hongroise, organisation combattante des Hongrois de France, approuvée par le Comité Nationale de la Résistance Française :

Question immédiate de la guerre, rupture avec Hitler et appel des « honnêtes » de tous les fronts.

Szabad szó a magyar néphez

Négy évi rejtett szervezkedés után végre ime, letszabadult földön, szabadon szólhatunk hozzátok, franciaországi magyarok.

Az első szavunk hódolat ama bajtársak emlékének, kik elhullottak a küzdelemben és köszönet mindazoknak, kik a lappangás idején is ébren tartották a szabadság eszményét.

A szabadság és a tisztult demokrácia gondolata hevíti a szövetséges haderők kitűnő gyalogosait, kik szétörték az európai népekre nehezedett gyalogatos ígát : a fasizmust. Új korszak kezdődik most Európában. Az öncsonkító széthuzásnak és a mesterségesen szított vetélkedésnek vége van. Megbékélés és együttműködés vezet ki bennünket az eddigi hínarból. Am béke és összhang a népek közti csak úgy lesz lehetséges, ha megváltoznak államkereteik, ha minden európai nemzet a demokrácia alapján és szellemében szervezi át életét. Mi, akik Franciaországban közelről láthatjuk egy nagy nép nemes erőfeszítését élete és jövője új kereteinek kialakítására, szerves átalakítására s demokratikus és népi hagyományaink irányvonalához idomítására.

A mai magyar rendszer ugyanis éppúgy megbukik, mint istápolója, a Hitler-i birodalom. A náci csatlósok hitvány szereplése valamint — előbb — a Kállay-féle kétkulcsos haborzás, hazánkat fölöttébb előnytelen nemzetközi helyzetbe sodorta. A mi munkánk is megnehezült ezáltal. A külföldön élő magyarok azonban egy emberként csatlakoztak a Függetlenségi Mozgalom különböző megnyilvánulásaihoz. Ez egyetemes megmozdulásban franciaországi honfitársaink méltóképen vették ki részüket; így tehát a felelőtlenség és a felelőtlenség, mely a most alakuló jövőben reánk hárul, különösen nagy. A franciaországi magyarság számarányánál és politikai tapasztalatainál fogva arra van hivatva, hogy ébresztője legyen hazánk demokratikus megújulásának.

Milyen irányelvek alapján képzeljük a megújulást ? Álljon itt javaslatként a franciaországi magyarság átfogó harci szervezeteinek, a Francia Felszabadítási Bizottság jóváhagyásával működő Függetlenségi Mozgalomnak politikai programja :

A háború azonnali befejezése, szankciók Hitlerrel és a hódolatok visszahozni a frontokról.

várnál című vezető cikk a sikeres szovjet offenzíváról számol be; a *Magyar Élet* rovat magyarországi híreket közöl; a lap utolsó oldalán ARAGON híres *Balladáját* olvashatjuk VIDÉKI Sándor, azaz GEREBÉLYES László fordításában. Ez a fordítás-változat eddig ismeretlen volt, ugyanis az 1945-ben Párizsban megjelent *Szabadság* antológiában szereplő *Ballada* — ugyancsak GEREBÉLYES tollából — eltér a *Magyar Szemle*-változattól.

A mozgalom kiszélesedése újabb illegális lap születéséhez vezet 1943 végén. A Femmes Hongroises de France elnevezésű csoport LIGETI Vilmán keresztül csatlakozik a függetlenségi mozgalomhoz és a nők közötti agitációs munka fejlesztése céljából megalapítják a *Harcos Nő*-t. A lapot az illegalitásban LIGETI Vilma és BÖLÖNI Györgyné szerkesztették. A technikai szerkesztés feladatát HERTZKA Klári látta el, az illusztrációkat PÓR Bertalan és BEÖTHY István készítették. A lap terjesztését a mozgalom női részvevői, GÁL Jánosné és KÁLAI Bella vállalták. A *Harcos Nő* megjelenésének első évfordulóján, 1945 júniusában közölte a már legálissá vált lap a következő szép visszaemlékezést:

A „Harcos Nő” egy éves

A Père Lachaise temető lombos fái alatt adta át nekem a sajtóval foglalkozó honfitárs a HARCOS NŐ első számának kéziratait. Ott beszéltek meg a cikkek sorrendjét és az újság egész külalakját. Miután minden felvilágosítást megadott, a honfitárs a lelkemre kötötte, hogy kedden este pontosan negyed nyolckor legyek a Bd. Diderot-i találkán, ahol egy általam régen ismert honfitársnőnek kell a kész újságokat átadni.

*Előző este minden élelmiszert bevásároltam, hogy még csak le se kelljen mennem és másnap egész nap zavartalanul dolgozhassak. Úgy is történt. Másnap meggépeltem a kb. 12 oldalas újságot, mégpedig kétszer, hogy az akkor 70–80 tagból álló nőbizottság legalább 22 lapot kaphasson. Azután bekötöttem a lapokat egy, a honfitárs által gondosan elkészített fedőlapba, majd a kész újságokat bebujtattam egy élelmiszerdobozba. A dobozt visszarakasztottam úgy, ahogy ezt már szoktuk. Időre elkészültem a munkával, majd kicsinosítottam magam, szintén konspirációs szempontból és nyugodtan elindultam a találka helyére. Már messziről megismertem Minke¹⁷ honfitársnőm alakját és láttam, hogy széles mosollyal közeledik felém. Azt hittem, a mosoly vagy annak az örömnök szól, hogy néhány év múlva ismét épen és egészségesen viszontlátjuk egymást, vagy pedig konspiráció akar lenni, hogy arckifejezése gondtalanságot áruljon el. Első szava az volt, mit szölok a nagy újsághoz? Azt hittem, a mi újságunkról beszél, a *Harcos Nő* első számáról, különösen »nagy« újságról nem tudtam. Tehát kérdőleg néztem rá. „Hát nem tudod, hogy a szövetségesek ma reggel Normandiában partraszálltak?”*

*1944 június 6-a volt . . . Ezen a nagy történelmi napon jelent meg a *Harcos Nő* első száma.*

H. K.¹⁸

Jelentős magyar kiadvány volt Párizsban az értelmiségi csoport által szerkesztett *Phénix*, Cahiers de la Résurrection hongroise, publiés par le Groupement Intellectuel de Mouvement pour l'Indépendance Hongroise. Borítólapját BEÖTHY István festőművész készítette. Az előszó szerint a *Phénix* célja felhívni a figyelmet néhány olyan kérdésre, melyek élénken foglalkoztatják Közép-Európa és különösen Magyarország népét. Az előszó írója ünnepélyesen tesz hitet a Franciaország felszabadításáért folytatott nagyszerű ellenállási mozgalom melletti szolidaritásról, és arról a meggyőződésről, hogy ez a harc nagymértékben hozzá fog járulni egész Európa és Magyarország fel-

¹⁷ Minke — TÓTH Hermina

¹⁸ H. K. = HERTZKA Klári. *Harcos Nő*. La Femme Combattante. A Magyar Függetlenségi Mozgalom Nőcsoportjának havi folyóirata. Paris 1945 június.

szabadításához is. A magyarok minden lehetséges eszközzel részt vesznek ebben a harcban, forradalmi akciókkal ugyanúgy, mint a szellem fegyverével.

A *Phénix* melléklapja a szintén francia nyelvű *Feuille de la Résurrection Hongroise*, melyből — tudomásunk szerint — szintén egyetlen, alkalmi kiadás jelent meg 1944 júniusában. A *Feuille*-t is az értelmiségi csoport szerkesztette és adta ki sokszorosított formában, gazdag tartalommal. A *Pour que la Hongrie revive!* című vezércikk röviden áttekinti a magyar nép négyszázéves elnyomatását, a német igát, melynek nyomása alatt „még az ég madarai is csak germán Lieder-t énekelnek”, és sürgős változtatást követel. Ahhoz — írja —, hogy Magyarország visszanyerje szellemi és morális függetlenségét, hogy újra valóban magyar legyen, csatlakoznia kell az Ellenálláshoz, a franciák segítségére van szükség. A *Feuille* következő cikke I. Istvántól kezdve felsorolja a magyar nép németellenes függetlenségi harcának eseményeit. Megtaláljuk a lapban a „Ne higgy magyar a németnek . . .” érdekes francia változatát: *Chant populaire de la fin du XVIIe siècle*”.

*Hongrois, ne crois pas à l'Allemand
Quoi qu'il promette de mirobolant,
Car même s'il te donne un contrat comme il faut,
Aussi étendu que ton grand manteau
Même s'il y appose son sceaux volumineux
Tel le disque de la lune là-haut dans les cieux:
Il n'y a rien dans tout cela qui tienne, qui vaille,
Que le Seigneur Jésus Christ punisse la canaille!*

Ebben a szellemben születtek a többi illegális, egy-egy számot megért magyar nyelvű ellenállási lapok. Két alkalommal jelent meg 1944. júniusában és júliusában a *Riadó*, a franciaországi magyar Kommunista Csoport Közlönye; 1944 szeptemberében a PALOTÁS Imre szerkesztette *Petőfi* című Kaszárnya híradó, augusztusban A Milic Bizottság Híradójának, a *Toborzó*-nak két száma, s megelőzte e lapokat a francia *La Vie du Parti* magyar nyelvű testvérnapja, A *Párt Elete* 1943-ban. Jelentős volt a még korábban 1941-ben indult *Szabadság*, a franciaországi és belgiumi magyarok lapja, SINKOVITS Rezső szerkesztésében. Mottója: „Egyesüljetek a fasiszmus elleni harcban!”. A második szám vezércikkében a következő sorokat olvashatjuk: „A »Szabadság« . . . valamennyi szabadságszerető franciaországi és belgiumi magyar gondolatának és vágyának tolmácsolója . . . nem egy pártnak a lapja, hanem minden magyaré, aki megelégette népe szolgátságát, aki nem akarja a német eszima uralmát magyar földön, aki a fasiszta rabiga pusztulását akarja, aki előtt egy szabad, boldog Magyarország jövődjé lebeg . . . A „Szabadság” a Vörös Hadsereg és a demokratikus országok győzelmét akaró magyarok lapja . . .”

GYÖRGYI MARKOVITS: JOURNAUX HONGROIS PROGRESSIFS EN FRANCE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

„L'encre des écrivains, ce n'est hélas! que mélangée avec le sang et les larmes qu'elle prend une valeur d'immortalité” — lisons-nous dans l'article. Cette devise, que l'auteur tire des lignes de M. WILLARD, accompagne tout le long l'article et devient leit-motiv de cette vue d'ensemble que nous recevons de la presse de l'émigration hongroise en France.

La Résistance compta en France parmi ses rangs à peu près trois milles engagés volontaires hongrois. La résistance à main armée fut précédée et préparée par une résistance spirituelle. Or, c'est le rôle de cette dernière, celui de la plume, voire de la presse progressive, dans la lutte pour le progrès qui est analysé dans l'article.

Après la chute de la République des Conseils de 1919, nombre d'écrivains hongrois se réfugièrent à Paris en vue d'y continuer le combat. En étudiant l'histoire de la résistance spirituelle hongroise entre les deux guerres mondiales, nous rencontrons non seulement seulement des révolutionnaires en armes, mais aussi — et en nombre — ceux des écrivains, poètes, publicistes, artistes. Ils se retrouvent dans le mouvement de même que dans la presse. Tels p. e. Gyula ILLYÉS, Mihály KÁROLYI, Pál ARANYOSI, György BÖLÖNI, László GEREBLYÉS, Irén KOMJÁT, Endre MURÁNYI—KOVÁCS, Bertalan PÓR et Marcel VÉRTES, pour n'en citer que quelques-uns.

Entre 1923 et 1944, les hommes de lettre émigrés hongrois firent débiter environ cinquante journaux ou revues. Ils les propagèrent entre des circonstances difficiles, loin de la patrie et du peuple qu'ils n'ont pourtant jamais quittés dans leur âme. L'organe des communistes, le *Párisi Munkás* (*Ouvrier de Paris*), créé en 1924, ne cessa pas de paraître jusqu'en 1938, en faisant front à l'attaque des autorités hongroises et de la police française. Au cours des 14 ans de son existence, ce journal colporta sous 14 titres différents (*Új Harcos*, *Fáklya*, *Szikra*, *Osztályharc*, *Új Igazság*, *Szabad Szó*, etc.) les idées du progrès humain et social.

À côté du journal du Parti, plusieurs autres journaux et revues, politiques et littéraires, furent consacrés à l'idée. Parmi les revues littéraires, la plus marquante fut *Üzenet* (Message). Quinze journaux également très importants doivent leur naissance au mouvement de résistance. Le *Magyar Szemle* continua à paraître même après la libération, trois autres: *Riadó*, *Toborzó* et *Petőfi*, bien que photocopiés et de courte durée, mais rédigés, par des auteurs doués, furent des organes de la force motrice. Citons encore *Harcos Nő* (Femme combattante), journal illustré par Bertalan PÓR, et les publications en langue française du Mouvement d'Indépendance Hongrois, présidé par György BÖLÖNI, qui ne cessèrent d'encourager la lutte contre les conquérants fascistes.

L'article cite des passages de la Feuille de la Résurrection Hongroise, entre autres le *Chant du jacobin hongrois* (*Magyar jakobinus dala*) d'André ADY: "Pourquoi ne pourrions-nous pas nous rencontrer / Hurlant sur les barricades des idées éternelles?"

En effet, ils se sont rencontrés, Français et Hongrois, sur les barricades des idées: dans les rangs des maquisards, ils sont là, eux aussi, écrivains, poètes et artistes hongrois, pour prendre part dans la lutte du peuple, non seulement avec plume et pinceau, mais aussi avec des armes.